

Назва навчальної дисципліни	Краєзнавство
Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)
Кількість кредитів	3
Шифр навчальної дисципліни	ВК 16
Прізвище, ім'я, по батькові викладача	Бондаренко Тетяна Євгеніївна
Науковий ступінь	кандидат педагогічних наук
Вчене звання	—
Посада викладача	викладач кафедри біології, екології та методики їх викладання
Контактний телефон викладача	0985760429
Профайл викладача	http://www.kogpi.edu.te.ua/images/stories/me/stryktyr_a/kaf_biologia/tsytsyura.pdf
Е-mail викладача	gena777tanya2@gmail.com
Розклад консультацій	Очні консультації
Час проведення	14.40 – 17.00
Місце проведення	45 ауд.

Опис дисципліни

Освітній компонент Краєзнавство належить до варіативних дисциплін професійно-практичної підготовки фахівців за першим (бакалаврським) рівнем освітньо-професійної програми Середня освіта (Біологія та здоров'я людини). Метою дисципліни є підготовка здобувача вищої освіти до проведення занять з вивчення рідного краю на уроках та в гуртковій шкільній і позашкільній освіті, використовуючи сучасні технології навчання.

Навчальний контент

Теми лекцій	Теми практичних занять	Методи контролю	К-ть балів
Модуль 1. Краєзнавство як синтетична галузь знань з комплексного дослідження краю			
Тема 1. Предмет і завдання курсу «Краєзнавство». Об'єкт шкільного краєзнавства	Предмет і завдання курсу «Краєзнавство». Об'єкт шкільного краєзнавства	Усне та письмове опитування, тестовий контроль, виконання практичних завдань	10
Тема 2. Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність	Розвиток шкільного краєзнавства в Україні: минуле і сучасність		
Модуль 2. Форми організації краєзнавчої роботи			
Тема 3. Організація групових та масових форм краєзнавчої роботи	Система форм краєзнавчої роботи	Усне та письмове опитування, тестовий контроль, виконання практичних завдань	15
Тема 4. Підготовка і проведення краєзнавчої експедиції.	Краєзнавчі екскурсії		

Тема 5. Методика підготовки учнівських письмових робіт з краєзнавства	Краєзнавчі експедиції. Всеукраїнські та регіональні рухи, експедиції як засіб організації шкільного краєзнавства		
Модуль 3. Методика вивчення краєзнавчих об'єктів			
Тема 6. Методика вивчення природи краю	Індивідуальна краєзнавча робота	Усне та письмове опитування, тестовий контроль, виконання практичних завдань	30
Тема 7. Топоніміка в школі. Основні джерела й особливості вивчення в школі назв географічних об'єктів	Краєзнавчі гуртки		
Тема 8. Методика дослідження соціально-економічного життя краю	Екологічна стежка. Геологічні, геоморфологічні, метеорологічні та гідрологічні дослідження		
Тема 9. Вивчення культурно-історичної спадщини краю	Краєзнавчі походи. Дослідження ґрунтів, геоботанічні та зоогеографічні дослідження. ПТК		
Тема 10. Шкільний музей в структурі шкільного краєзнавства	Методика дослідження населення краю. Топоніміка		
Тема 11. Краєзнавча робота у позашкільних закладах освіти	Методика дослідження соціально-економічного життя краю. Опис вулиці		
ІНДЗ		Організація дослідницької роботи учнів з біології та основ здоров'я, виконання портфоліо	15
Залік			30
Разом			100

Формування програмних компетентностей

Індекс в матриці ОП	Програмні компетентності
ІК	
ЗК1.	Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу, до застосування знань у практичних ситуаціях.
ЗК2	Знання й розуміння предметної області та професійної діяльності.
ЗК3	Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово, до комунікації іноземною мовою за предметною спеціальністю.

ЗК4	Здатність орієнтуватися в інформаційному просторі, здійснювати пошук, аналіз та обробку інформації з різних джерел, ефективно використовувати цифрові ресурси та технології в освітньому процесі.
ЗК5	Здатність діяти автономно, приймати обґрунтовані рішення у професійній діяльності і відповідати за їх виконання, діяти відповідально і свідомо на основі чинного законодавства та етичних міркувань (мотивів).
ЗК7	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства; усвідомлення цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідності його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.
ЗК8	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та значення у розвитку суспільства, техніки і технологій.
ЗК10	Здатність поважати різноманітність і мультикультурність суспільства, усвідомлювати необхідність рівних можливостей для всіх учасників освітнього процесу
ФК1	Здатність перенесення системи наукових знань у професійну діяльність та в площину навчального предмету.
ФК3	Здатність здійснювати цілепокладання, планування та проектування процесів навчання і виховання учнів з урахуванням їх вікових та індивідуальних особливостей, освітніх потреб і можливостей; добирати та застосовувати ефективні методики й технології навчання, виховання і розвитку учнів.
ФК4	Здатність формувати і розвивати в учнів ключові та предметні компетентності засобами навчального предмету та інтегрованого навчання; формувати в них ціннісне ставлення, розвивати критичне мислення.
ФК5	Здатність здійснювати позакласну та позашкільну роботу з біологічних проблем і досліджень, формування, збереження екологічно здорового середовища і зміцнення здоров'я.
ФК16	Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.
ФК17	Здатність доцільно і критично використовувати географічні поняття, концепції, парадигми, теорії, ідеї, принципи для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами географічних явищ і процесів на різних просторових рівнях (глобальному, регіональному, державному, локальному).
ФК19	Здатність розуміти та пояснювати особливості природних компонентів і об'єктів у сферах географічної оболонки, взаємозв'язки в ландшафтах.
ФК20	Здатність пояснювати закономірності територіальної організації суспільного виробництва, просторових процесів і форм організації життя людей.
ФК21	Здатність встановлювати роль і місце України у сучасному світі в контексті географічних чинників її розвитку, аналізувати й пояснювати особливості геопросторової організації природи, населення і господарства України та

	регіону.
ФК22	Здатність реалізовувати краснзнавчий підхід на уроках географії, у позакласній і позашкільній роботі з учнівською молоддю.

Формування програмних результатів

Індекс в матриці ОП	Програмні результати навчання
РН5	<i>Вибирає</i> відповідні форми та методи виховання учнів на уроках і в позакласній роботі; <i>аналізує</i> динаміку особистісного розвитку учнів, <i>визначає</i> ефективні шляхи їх мотивації до саморозвитку та спрямування на прогрес і досягнення з урахуванням здібностей та інтересів кожного з них.
РН8	<i>Застосовує</i> сучасні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у професійній діяльності.
РН9	<i>Демонструє</i> володіння сучасними технологіями пошуку наукової інформації для самоосвіти та застосування її у професійній діяльності.
РН19	<i>Добирає та ілюструє</i> міжпредметні зв'язки курсу біології в загальноосвітніх та інших навчальних закладах системи загальної середньої освіти з метою формування в учнів природничо-наукової та здоров'язбережувальної компетентності.
РН20	<i>Демонструє</i> володіння основами наукових досліджень та організацією навчально-дослідницької, позакласної та позашкільної діяльності учнів
РН23	<i>Описує</i> основні механізми функціонування природних і суспільних територіальних комплексів, окремих їхніх компонентів, класифікує зв'язки й залежності між компонентами, знає причини, перебіг і наслідки процесів, що відбуваються в них.
РН24	<i>Пояснює</i> зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, <i>формулює</i> наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства.
РН25	<i>Формує</i> в учнів уміння користуватися географічною та картографічною мовою в навчальному процесі, застосовувати алгоритми користування друкованою і цифровою картографічною продукцією при характеристиці окремих географічних об'єктів і територій.
РН26	<i>Уміє</i> характеризувати природні регіони, ландшафти й біогеоценози, пояснювати їхні особливості та взаємозв'язки, сформовані географічним положенням й іншими географічними чинниками (зокрема під час навчальних польових практик).
РН29	<i>Характеризує і оцінює</i> природні умови і ресурси, населення та господарство України, її роль і місце в сучасних суспільно-географічних процесах у світі; <i>знає і розуміє</i> географічні особливості свого адміністративного регіону.
РН31	<i>Дотримується сам</i> під час польових навчальних практик <i>та формує</i> відповідальне ставлення учнів до природи, повагу до культурних цінностей і традицій місцевого населення під час екскурсій, походів і експедицій з учнівською молоддю.

Політика оцінювання

- **Політика щодо дедлайнів та перескладання:** Перескладання тем / модулів відбувається під час проведення консультацій керівника курсу.
- **Політика щодо академічної доброчесності:** Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних девайсів). Мобільні пристрої дозволяється використовувати лише під час підготовки практичних завдань в процесі заняття.
- **Політика щодо відвідування:** Відвідування занять є обов'язковим компонентом оцінювання. За об'єктивних причин (наприклад, хвороба, працевлаштування, міжнародне

стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу.

- **Критерії оцінювання навчальних досягнень здобувачів під час самостійної роботи та на практичних заняттях:**

1-2 бали – студент виявляє знання і розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища і робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку щодо теми, вміє застосовувати знання для виконання за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо ґрунтовними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події з точки зору смислового взаємозв'язку, вміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв'язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент виявляє вміння рецензувати відповіді інших та опрацьовувати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими та міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та протиріччя процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної учбової діяльності; вирішує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об'єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів-доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; вміє ставити й розв'язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно і творчо викладає матеріал в усній та письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

Літературні джерела

1. Бугрій В.С. Розвиток системи шкільного краєзнавства в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.) : автореф. дис. ... д ра пед. наук : 13.00.01 / Бугрій Володимир Станіславович ; наук. консультант Євтух М. Б. ; Сум. держ. пед. ун т ім. А. С. Макаренка. Луганськ, 2013. 40 с. Бібліогр.: с. 33–37.
2. Гайда Л. Краєзнавча експедиція як форма діяльності шкільного музею. *Краєзнавство. Науковий журнал*. 2010. № 1–2. С. 178–185.
3. Дем'янчук Г.С., Дем'янчук Б.Г., Дем'янчук А. Г. Українське краєзнавство: сторінки історії. Київ.: Вид. центр «Просвіта», 2006. – 296 с.
4. Демідієнко О.Я., Іонова О.М., Кузнєцова В.І. Основи краєзнавства. Київ, 2001. 92 с.
5. Збірник програм для гуртків, творчих об'єднань туристсько-краєзнавчого та еколого-натуралістичного напрямів : (для позашк. та загальноосвіт. навч. закл.) / Хмельниц. обл. ін т післядиплом. пед. освіти, Хмельниц. обл. центр туризму і краєзнавства учнів. молоді, Хмельниц. обл. еколого-натураліст. центр учнів. молоді ; [уклад.: В. Ю. Іова та ін.]. Вид. 2 ге, допов. і переробл. Кам'янець-Подільський : [Б. в.], 2008. 233 с.
6. Кисельова, В. Формування краєзнавчих баз даних як перспективний напрям розвитку інформаційного забезпечення краєзнавства. *Наук. пр. Нац. Б-ки України ім. В. І. Вернадського / НАН України, Нац. б ка України ім. В.І. Вернадського, Асоц. б к України*. Київ : [Б. в.], 2007. Вип. 19. С. 94–99.
7. Костиця М.Ю., Обозний М. С. Шкільна краєзнавчо-туристична робота. Київ : Вища школа, 1995. 222 с.
8. Мартинюк, М. Форми та методи впровадження національного краєзнавства в школі. *Зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун т ім. Павла Тичини*. Умань : [Б. в.], 2007. Ч. 2. С. 143–147
9. Обозний В. В. Краєзнавство: Навч. посібник-практикум. Київ: ТОВ ”Міжнар. фін.

агенція”, 1997. 265с.

10. Обозний В. В. Краєзнавча підготовка вчителя: теоретичні і організаційно-практичні аспекти / За ред. проф. Л. П. Вовк.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2001. – 254 с.
11. Обозний В. В. Туристсько-краєзнавча практика у педагогічному вузі: Навч. посібник-практикум. К.:ТОВ ”Міжнар. фін. агенція”, 1998. – 237 с.
12. Омельченко Ю.А. Шкільні музеї. – К., 1981. – 121 с.
13. Основи краєзнавства: підручник для студентів закладів вищої освіти. Вид. 2-ге, доп. / За ред. О.П. Реєнта. Авт. кол.: Л.В. Баженов, Г.В. Бондаренко, В.Є. Голубко, О.П. Гончаров, О.Б. Коваленко, С.М. Куделко, М.Р. Литвин, Р.В. Маньковська, В. М. Мельниченко, О.Г. Павлова, С.Д. Панишко, С.І. Попович, В.С. Прокопчук, О.П. Реєнт (керівник), А.В. Середяк, О.А. Удод. НАН України. Національна спілка краєзнавців України. Київ, 2021. 376 с.
14. Позашкільний туризм і краєзнавство в Україні: історія та сьогодення / [авт. кол.: М. Гоменюк, Н. Гончар та ін. ; авт.-упоряд.: Наталя Савченко, Михайло Косило, Олександр Наровлянський] ; Укр. держ. центр туризму і краєзнавства учнів. молоді. – Івано-Франківськ : Тіповіт, 2010. – 407 с.
15. Положення про Малу академію наук учнівської молоді. Затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 09.02.06 р., №90. *Інформ. збірник Міністерства освіти і науки України*. 2006. Берез. (№20). С.51–61.
16. Положення про музей при закладі освіти системи міністерства освіти України. *Туризм і краєзнавство. Інформаційно-методичний вісник*. № 9. Спецвипуск «Шкільне краєзнавство». Київ, 1998. С. 17–23.
17. Програми з позашкільної освіти: туристсько-краєзнавчий напрям. Вип. 1 / Д. О. Бондарчук [та ін.] ; ред. Н. В. Савченко ; наук. кер. О.В. Биковська ; упоряд.: О.Д. Наровлянський, Д.Г. Омельченко ; М-во освіти і науки України, Укр. держ. центр туризму і краєзнавства учнів. молоді. Київ : [Б. в.], 2015. – 134 с.
18. Прокопчук В.С. Учнівська науково-дослідницька робота: написання і захист: метод. рек. / ХОІППО; ХОЦТК [та ін.]. Хмельницький : Мельник А.А., 2006. 48 с.
19. Прокопчук В.С. Шкільне краєзнавство: навчальний посібник / наук. ред. П.Т. Тронько; МОН України, Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка. Київ; Кам'янець-Подільський: Кондор, 2010. 240 с. URL: <http://elcat.pnpu.edu.ua/docs/%D0%9F%D1>
20. Реєнта О.П. Основи краєзнавства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / кол. авт.; за заг. ред. чл.-кор. НАНУ О. П. Реєнта. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 276 с. URL : <https://nsku.org.ua/wp-content/uploads/2017/>
21. Тронько П. Краєзнавство на межі тисячоліть. *Краєзнавство. Науковий журнал*. 2000. № 1–2. С. 8–19.
22. Тронько П. Краєзнавство як складова навчально-виховного процесу. *Краєзнавство*. 2011. № 3. С. 5–10.
23. Чернихівський Г. Кременеччина від давнини до сучасності. Кременець: Папірус, 1999. – 320с., 32 с. С.236.

Інформаційні ресурси

1. Бугрій В.С. Теоретико-методологічні засади шкільного краєзнавства в незалежній Україні. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. / Київ. нац. лінгвіст. ун т. Київ, 2011. Вип. 44. С. 126–129. URL : http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Tpkov_2011_44_39.pdf.
2. Бугрій В.С. Проблема визначення вихідних понять теорії шкільного краєзнавства. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2014. № 2. С. 106–113. URL : <https://repository.sspu.sumy.ua/bitstream/123456789/502/1/Problema%20vyznachennia%20vykhk%20hidnykh%20poniat.pdf>.
3. Бугрій В.С. Форми і методи краєзнавчої роботи у сучасній українській школі. *Педагогічні науки* : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Сум. держ. пед. ун т ім. А.С. Макаренка ; [редкол.: А.А. Сбруєва та ін.]. Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2009. С.

105–112. URL: https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/7998/1/Buhrii_Formy.pdf.

4. Дубенчук, Л.Г. Краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання молоді: завдання і зміст краєзнавчої роботи в бібліотеках. *Краєзнавча робота бібліотек* : матеріали заоч. семінару / Обл. універс. наук. б ка ім. Олесь Гончара [та ін.] ; уклад. Т. Л. Сватула. Херсон, 2003. URL: https://lib.kherson.ua/kr_rob-2.htm

5. Екологічна стежка, як засіб формування екологічної компетенції учнів <https://vseosvita.ua/library/ekologicna-stezka-ak-zasib-formuvanna-ekologicnoi-kompetencii-ucniv-120799.html>

6. Інструкція з охорони праці під час екскурсії з учнями <https://osvita-docs.com/node/164>

7. Ісаєнко, О. Пошукові можливості Краєзнавчого електронного мультиресурсу „Історія міст і сіл України”. *Вісн. Кн. палати*. 2016. № 3. С. 23–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkp_2016_3_9.

8. Качур М.М. Патріотичне виховання молодших школярів засобами художнього краєзнавства: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Качур Мирослава Михайлівна ; Ін т проблем виховання АПН України. Київ, 2010. 20 с. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=DOC/2010/10kmmzhk.zip.

9. Лабінська Г. Топоніміка України. Навчально-методичний посібник. Львів, 2020. 60 с. <https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/09/Toponimika.pdf>

10. Левченко М.І. Краєзнавство як дійовий засіб патріотичного виховання молоді: завдання роботи бібліотеки. *Шкіл. б-ка плюс*. 2018. Квіт. (№ 7/8). С. 2–5. URL: http://dnbp.gov.ua/wp-content/uploads/2017/10/The_role_of_the_school_library_in_national-patriotic_education_2017.pdf.

11. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Розділ 1. Історія становлення й розвитку краєзнавства в Україні https://tourlib.net/books_ukr/petranivsky1.htm

12. Про затвердження нормативно-правових актів, які регламентують порядок організації туристсько-краєзнавчої роботи : наказ М ва освіти і науки України від 2 жовт. 2014 р. № 1124. *Офіц. вісн. України*. 2014. № 89. Ст. 2563. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1340-14#Text>.

13. Про затвердження Положення про Всеукраїнський зліт юних туристів-краєзнавців : наказ М ва освіти і науки України від 5 черв. 2013 р. № 684. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 50. Ст. 1808. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1046-13#Text>.

14. Про затвердження Положення про Всеукраїнський конкурс на кращу Туристсько-краєзнавчу експедицію учнівської молоді з активним способом пересування „Мій рідний край” : наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 4 лют. 2013 р. № 80. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 20. Ст. 683. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0286-13#Text>.

15. Про затвердження Положення про Всеукраїнську координаційно-методичну раду з питань розвитку дитячо-юнацького туризму, краєзнавства й екскурсій : наказ М-ва освіти і науки України від 11 трав. 2004 р. № 379. *Офіц. вісн. України*. 2004. № 21. Ст. 1480. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0665-04#Text>.

16. Про затвердження Положення про Всеукраїнську краєзнавчу експедицію учнівської молоді „Моя Батьківщина – Україна” : наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 4 лют. 2013 р. № 81. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 20. Ст. 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0287-13#Text>.

17. Про затвердження Положення про Всеукраїнську краєзнавчу експедицію учнівської молоді „Моя Батьківщина – Україна” : наказ М-ва освіти і науки, молоді та спорту України від 4 лют. 2013 р. № 81. *Офіц. вісн. України*. 2013. № 20. Ст. 684. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0287-13#Text>.

18. Про затвердження Положення про центр, будинок, клуб, бюро туризму, краєзнавства, спорту та екскурсій учнівської молоді, туристсько-краєзнавчої творчості учнівської молоді, станцію юних туристів : наказ М ва освіти і науки України від 19 груд. 2002 р. № 730. *Офіц. вісн. України*. 2003. № 2. Ст. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0010-03#Text>.

19. Про затвердження положень про музеї при дошкільних, загальноосвітніх, позашкільних та професійно-технічних навчальних закладах, які перебувають у сфері

управління Міністерства освіти і науки України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1415-14#Text>

20. Харів Н.В. Сухомлинський про красу рідного краю як джерело патріотичної свідомості. *Наук. вісн. Чернівецьк. ун-ту : зб. наук. пр.* / Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 345: Педагогіка та психологія. С. 183–188. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/v-suhomlinskiy-pro-krasu-ridnogo-krayu-yak-dzherelo-patriotichnoyi-svidomosti/viewer>.